

สัมภาษณ์พิเศษ

นายเดช มุ่มดชา

เรื่อง

"คุณภาพชีวิตกับสิ่งแวดล้อม"

โดย

*ดนัย มุสตา

ถาม : สิ่งแวดล้อมที่มักกล่าวถึงกันบ่อยครั้ง ตามกระแสโลกในปัจจุบันในทัศนะคุณเดชฯ คืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน

ตอบ : ปัจจุบันนี้ มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมกันมาก และเรื่องนี้มีผลกระทบมีปัญหากันโดยทั่วมาบบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความเอาใจใส่ของแต่ละประเทศสาเหตุที่เราให้ความสนใจกันมากขึ้นก็เพราะพลโลกของเราเริ่มประสบกับผลกระทบ การเสียสมดุลของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

สิ่งแวดล้อมในทัศนะของผมนอกจากมนุษย์แล้ว ผมหมายถึง ป่า ดิน น้ำ และอากาศ ผมถือว่าสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นสมบัติของโลก ซึ่งธรรมชาติได้เนรมิตขึ้นมา อัน

เป็นทั้งบ่อเกิดมนุษย์และเป็นแหล่งเลี้ยง คือ ที่มาแห่งปัจจัยสี่ของคนมาอย่างยาวนาน ในปัจจุบันแม้ว่าจะมีสิ่งผลิตบางชนิดที่ไม่ได้เอามาจากทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวโดยตรง แต่ก็ต้องอาศัยทรัพยากรดังกล่าวเป็นพื้นฐานมาอย่างขาดไม่ได้

สิ่งแวดล้อมกลายเป็นความสนใจของชาวโลกทุกมุม นั้นเนื่องมาจากความเกี่ยวพันของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดเช่น ไม่มีพรมแดนเกี่ยวพันกันเหมือนสายโซ่ การร่อยหรอ หรือเสื่อม ณ จุดหนึ่งอาจไม่ส่งผลกระทบต่อทันทีกับ ณ จุดนั้น หรืออีกมุมหนึ่งของโลกแต่การสะสมของผลกระทบจะกระจายไปและสะสมผลขึ้นอยู่ตลอดเวลา

กล่าวโดยสรุปผมเห็นว่า มนุษย์เราใช้ทรัพยากร

* เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๕ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกรุงรัตนโกสินทร์ : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมชาติอย่างละโมภและขาดสติ ยังผลให้ภาวะสิ่งแวดล้อมขาดความสมดุลซึ่งความรุนแรงของผลกระทบ จะมีต่อผู้คนโดยไม่เลือกประเทศหรือเชื้อชาติ

อนึ่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ยังก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อม อีกประเภทหนึ่งคือ ความแออัดของเมืองใหญ่ ๆ อากาศเสีย ทั้งจากขยะ น้ำ ฝุ่นละออง และสารเคมี ล้วนแล้วแต่เป็นอาการของปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

ซึ่งกล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของโลกปัจจุบันซึ่งยังคงมีคนจำนวนไม่น้อย ยังไม่รู้สึกรู้สียงขบกับหายนะภัยของสิ่งแวดล้อม เพราะยังคงเน้นการแข่งขันใช้และทำลายทรัพยากรธรรมชาติกันอยู่ดาดดิน เพียงเพื่อสร้างและรักษาความร่ำรวยทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลและประเทศ

ถาม : "คุณภาพชีวิต" ในทัศนะของคุณเดชฯ คืออะไร มีตัวชี้วัดอะไร

ตอบ : คุณภาพชีวิต เป็นคำไพเราะ หากจะให้ความหมายโดยทั่ว ๆ ไปและเข้าใจง่าย ๆ ก็คือการ "อยู่ดีมีสุข" นั่นเอง ที่นัการอยู่ดีมีสุขนั้น อยู่อย่างไรจะดีมีสุข ดูเหมือนว่าแต่ละคนมีมาตรฐานต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบันมักจะวัดกันที่ข้าวของหรือวัตถุที่บริโภคถือครอง ดังที่มีคนเริ่มพูดกันแล้วว่า ค่าของคนอยู่ที่ของที่มีและบริโภค

ในส่วนตัวผมมีความเชื่อโดยเฉพาะตนเองว่า มนุษย์เป็นสุดยอดของการสร้างโดยพลังธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์สมควรที่จะใช้สมองหรือปัญญา เข้าใจและแสวงหาคุณภาพชีวิตอย่างมีคุณค่า และเกื้อกูลกันทั้งกับมนุษย์และ

ธรรมชาติ ผมมองเครื่องชี้วัดของคุณภาพชีวิตในสองประเด็นใหญ่ คือ ด้านสุขภาพและเครื่องคำนวณชีวิต ด้านสุขภาพมนุษย์ควรเกิดมาและเติบโตอย่างสมบูรณ์โดยไม่พิการทั้งกายและสมอง ส่วนเครื่องคำนวณชีวิตนั้นผมยืนยันว่าปัจจัย ๔ อันได้แก่ บ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นสิ่งที่แต่ละคนไม่ควรขาดแคลน จะด้วยการแสวงหาของตนเองหรือการจัดรายการในสังคมก็ได้ หากมีสององค์ประกอบหลักดังกล่าวนี้ ผมมั่นใจว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว

กล่าวโดยสรุปคุณภาพชีวิตที่มนุษย์พึงปรารถนา คือการมีสุขภาพที่ดีและมีปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำรงอยู่ของตนเอง

ผมไม่ได้กล่าวถึงด้านการศึกษา เพราะผมมีความเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้น นอกจากจะต้องคิดค้นและต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดได้แล้วมนุษย์ยังต้องติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างคนต่อคน กับกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่อย่างขาดไม่ได้ ซึ่งพฤติกรรมและแบบแผนเพื่อการดังกล่าวนี้ คือการศึกษาทั้งสิ้น ซึ่งมนุษย์ทุกวัฒนธรรมก็ต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนไป เพื่อให้ทั้งตนเองและกลุ่มอยู่ได้

คนเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าที่สุดของทุกสังคม ดังนั้นแต่ละสังคมนอกจากจะกระตุ้นให้ "คน" ได้ช่วยตัวเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตดีตามอัตภาพแล้ว สังคมจะต้องสร้างแบบแผน ระบบ กลไก วิธีการ เพื่อสร้างโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้รับการกระตุ้นส่งเสริม และสนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องด้วย

คุณภาพชีวิต นอกจากจะเป็นเรื่องจำเพาะตัว โดยตัวมันแล้วผู้นำของสังคมทุกระดับ จะต้องถือเป็นการหลัก ดูแล และจัดการให้พอเหมาะพอควรเกิดขึ้น อย่างทั่วถ้วนและต่อเนื่อง

คุณภาพชีวิตของประชาคมโลกนั้น จะต้องมาจากพื้นฐานของปัจเจกบุคคลเป็นลำดับต้น ลำดับต่อมาก็คือ ครอบครัว ซึ่งผมถือว่าเป็นจุดแตกหักที่สำคัญยิ่ง ถ้าครอบครัวทำได้สำเร็จ เท่ากับเป็นหลักประกันของอนาคตได้ด้วย ลำดับสุดท้ายคือคุณภาพของชีวิตระดับประเทศ ก็จะต้องมีความสมดุลในเรื่องที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น

ผมมีความรู้สึกส่วนตัวว่า คุณภาพชีวิตในแบบฉบับที่ผมเข้าใจนั้น ดูเหมือนไปด้วยกันไม่ค่อยดีกับคุณภาพชีวิตแบบบริโภคนิยมของยุคข้อมูลข่าวสารปัจจุบัน ใครขอฝากให้ขบคิดกันต่อไปว่าจะไร้คือคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมกันแน่ จะอย่างไรก็ตามผมขอยืนยันว่า ความมั่งคั่งทาง การบริโภค และร่ำรวยทางวัตถุ ไม่ใช่หลักประกันของ คุณภาพชีวิต ไม่ว่าจะในแง่ของบุคคล ประเทศ หรือแม้แต่ โลก

ถาม : ความสัมพันธ์ระหว่าง "สิ่งแวดล้อม" กับ "ชีวิต" มีมิติมุมมองในเชิงปัญหาอย่างไร

ตอบ : สิ่งแวดล้อมกับชีวิต มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชีวิตที่เป็นคนและสัตว์ ขาดสิ่งแวดล้อมไม่ได้เลย สิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อชีวิต อย่างรวดเร็ว เช่นให้เราไปนั่งในห้องที่มีอากาศเสียเราจะอยู่ได้ไม่นาน สิ่งแวดล้อมทำให้มนุษย์เกิดปัญหา ปัญหาในความหมายที่ผมยึดถือ คือความรู้ ผมเชื่อว่าความรู้ของเรา

มีที่มาสองส่วน คือส่วนที่เป็นสัญชาตญาณและการเรียนรู้ จากสิ่งแวดล้อม บรรพบุรุษของมนุษย์ในแต่ละสังคมได้อาศัยการสังเกตปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ ขณะที่ต้องการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนเอง ประสบ หรือรักษาชีวิตให้อยู่รอด เช่น ขณะเดินไปกลางป่า แล้วหิว มนุษย์ก็จะหาอาหารใส่ท้องก็ต้องพิจารณาเอา จากป่านั่นเอง กล่าวโดยสรุปเราจะพบว่าปัจจัยสี่ของมนุษย์ นั้นล้วนแล้วอาศัยจากสิ่งแวดล้อมนำมาดัดแปลงเป็น "เครื่องมือ" ให้มนุษย์ดำรงอยู่ได้ การดัดแปลงดังกล่าว คือ ปัญญา หรือที่สมัยนี้เรียกกันไ้เพราะว่า "องค์ความรู้ หรือ ภูมิปัญญา"

หากเราทบทวนดูพัฒนาการของสังคมมนุษย์ เรา ก็จะพบว่ามนุษย์พัฒนาปัญญามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผมเห็นว่าปัญญานั้นมีอยู่สองลักษณะ คือปัญญาที่แสดงให้เห็นถึง ด้านความชำนาญ และปัญญาทางด้านจิตวิญญาณ ปัญญา ทางด้านความชำนาญ คือความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับการ ใช้และดัดแปลงสิ่งแวดล้อมให้เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวก สะดวกแก่ชีวิต ทางด้านจิตวิญญาณ คือความเข้าใจและ เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่น ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่ภาวะของการเห็นคุณค่า และใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างมีสติ ปัจจุบัน มนุษย์อยู่ในภาวะของการเผชิญหน้าระหว่างความชำนาญ และสติสัมปชัญญะ

ถาม : ภายใต้มุมมอง มิติตามข้อข้างต้นมีผล ต้องการ "พัฒนา" ทั้งในเรื่องของสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตอย่างไร

ตอบ : ปัญหาของมนุษย์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉาบฉวยและการพัฒนาที่มั่นคงแก่คุณภาพชีวิต

ผมใช้คำว่า เปลี่ยนแปลงอย่างฉาบฉวย และการพัฒนาที่มั่นคงในความหมายที่ต่างกัน ซึ่งผลของการกระทำทั้งสองอย่างดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบแก่ "คุณภาพชีวิต" ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนหนึ่งหรือต่อทั้งระบบโลก

เรื่องนี้ผมรู้สึกว่ายธิบายยาก และยิ่งยากมากไปอีกที่จะทำให้คนเชื่อและยอมรับ ผมสารภาพตามตรงว่า ไม่มีสติปัญญามากพอที่จะอธิบายเรื่องเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน แต่ผมมีความมั่นใจว่าปัญญาความเข้าใจทางจิตวิญญาณของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนี้แหละเป็นหนทางเดียวที่จะรักษามนุษย์และโลกให้อยู่ยืนยาวได้ต่อไป

ในตอนต้นผมมองว่าปัญหาด้านความชำนาญ ทำให้มนุษย์สามารถคิดค้นวิธีการใช้ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาดัดแปลงให้การมีชีวิตอยู่ ได้รับความสะดวกสบายขึ้น เช่นด้านสุขภาพอนามัยตลอดจนการสื่อสารข้ามภูมิภาค ในปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่นับเนื่องได้ว่าเป็นคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าอดีต มีหลายสิ่งหลายอย่างที่มนุษย์ก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรมคิดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ ก็เป็นไปแล้ว ผมไม่ค่อยต้านแต่อยากชักชวนให้มนุษย์ช่วยกันหา "ความเพียงพอ หรือ เพดานของคุณภาพชีวิต" โดยเฉพาะ คุณภาพชีวิตที่ต้องสัมพันธ์กันแบบไร้พรมแดน ไร้เชื้อชาติ ความเชื่อ ให้อยู่ด้วยกันโดยสันติ แน่แน่นอนคงไม่สามารถยุติช่องว่างได้ แต่ช่องว่างจะต้องไม่ทำให้มนุษย์

แตกแยก และเป็นอุปสรรคซึ่งกันและกัน ปัญญาที่จะเรียกว่าเป็นการพัฒนาได้นั้นจะต้องเป็นความรู้ที่ช่วยให้เกิดความสมดุลของชีวิตพึงพาซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม

ถาม : ปัญหาความยากจน แก้นแก้คืออะไร มีผลถึงเรื่อง "สิ่งแวดล้อม" กับ "คุณภาพชีวิต" อย่างไร

ตอบ : ความยากจนเป็นปัญหาของสังคมมนุษย์ที่จะไม่หมดไป ไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ แต่สามารถจัดการไม่ให้ปัญหาลึกได้

ผมไม่สามารถชี้ชัดได้แน่นอนว่าจะอะไรเป็นสาเหตุหลักของความยากจน แต่พอจะบอกได้ว่า ความยากจนในระดับบุคคลหรือระดับชุมชนนั้นมีปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งคือสภาวะแวดล้อมของตัวเองและชุมชน

ก่อนที่จะอธิบายต่อ ผมขอชี้แจงคำว่ายากจน ในความหมายของผม คือความอดคัต หรือความไม่เพียงพอในด้านปัจจัยสี่ ใครก็ตามหรือชุมชนใดก็ตามที่ไม่สามารถแสวงหาความต้องการพื้นฐานสี่ประการสำคัญได้ ก็จะมีคุณภาพชีวิตส่วนตัว ครอบครัว หรือชุมชนที่ไม่ดี สภาวะแวดล้อมเบื้องต้นนั้น เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดที่สุดบ่อยครั้งมนุษย์ไม่มีโอกาสเลือกตั้งแต่ต้น เช่น เกิดมา มีสุขภาพทางกายไม่สมประกอบ เกิดในแหล่งที่ทางไกล อดคัตทรัพยากร หรือแม้กระทั่งเกิดในครอบครัวที่ผู้นำบกร่อง บุคคลผู้อยู่ในสภาวะแวดล้อมดังกล่าวนี้ต้องประสบกับคุณภาพชีวิตที่ไม่พึงปรารถนาในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามประสบการณ์

ส่วนตัวของผมเอง และจากการพบมาในหลาย ๆ แห่ง ยืนยันว่าบุคคลแต่ละคนจะมีโอกาสที่จะประทับใจ และสร้างคุณภาพชีวิตในส่วนตัวได้ระดับหนึ่ง หากใช้วิธีการทางศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิตอย่างแน่วแน่และต่อเนื่อง

ความยากจนในระดับที่เป็นปัญหาสังคมนั้น เกิดจากความบกพร่องทางการปกครอง ที่นอกจากจะเกิดจากการใช้นโยบายที่ผิดพลาดแล้ว ยังไม่สามารถสร้างมาตรการเพื่อให้การกระจายโอกาสและความยุติธรรมให้เป็นจริงได้

สภาพความเป็นจริงของสังคมส่วนใหญ่ปัจจุบันนี้ รัฐบาลและภาคราชการ (กลไกรัฐ) ได้แบ่งเอาอำนาจของประชาชนมาไว้ในโครงสร้างเพื่อดำเนินการจัดการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้นำความสำเร็จของสังคม ประเทศของเราก็เช่นกัน ภาคราชการค่อนข้างให้ความเชื่อว่า นโยบายเพื่อความร่ำรวยของประเทศนั้นจะช่วยให้สังคมไทยอยู่ดีมีสุข โดยทั่วถ้วนกัน และการทะยานเพื่อความร่ำรวยนั้น ก็หนีไม่พ้นกับการใช้ทรัพยากรต้นทุนธรรมชาติ และแรงงานคนอย่างขนานใหญ่ ประเทศของเราจึงอยู่ในสภาวะสิ่งแวดล้อมที่น่าเป็นห่วง คนชนบทหลังไถ่ถอนค่าทางเศรษฐกิจกันอย่างจำละหวั่น เกิดเป็นชุมชนเมืองขึ้นอย่างคาดไม่ถึง สิ่งแวดล้อมเมืองสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากปัญหาจราจร ขนส่ง รวมทั้งปัญหาสังคมประเทศต่าง ๆ ก็โผล่หน้าและเพิ่มอัตราความเสื่อมแข่งขันกันอยู่ทั่วถ้วน ยิ่งกว่านั้น เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าขณะนี้อัตราความต้องการแรงงานพื้นฐานภายในประเทศ

ของเรานั้นต้องการแรงงานจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าปัญหาความยากจนกับสิ่งแวดล้อมนั้นเกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อน มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคน ไม่ว่าจะมองในแง่บุคคลหรือระดับประเทศ เช่น คุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพฯ ทุกวันนี้ เราคงบอกกับชาวโลกไม่ได้หรอกว่า ความทันสมัย เทคโนโลยีที่เทียบเทียมกับประเทศอุตสาหกรรมได้นั้น ทำให้คุณภาพชีวิตของคนทั้งหมดอยู่ในภาวะของความสมดุลมั่นคงได้

ถาม : ในแง่ของ "สิ่งแวดล้อม" ป่าและทะเล มีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร มีมุมมองปัญหาที่เกี่ยวข้อง สิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิตอย่างไร รวมทั้งมีแนวทางแก้ไขปัญหายังไง

ตอบ : ในแง่ของป่าและทะเล มีคุณค่าในด้านสิ่งแวดล้อมเท่าเทียมกัน ในด้านของนิเวศวิทยา ป่าและทะเลเป็นที่สร้างและรักษาสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้เกิดภาวะสมดุล เป็นบ่อเกิดและพัฒนาสิ่งมีชีวิตด้านพืชและสัตว์ ซึ่งเป็นที่พึ่งใหญ่ของมนุษย์ที่อยู่ในสภาวะดังกล่าว

คุณภาพชีวิตของคนที่อยู่ใกล้ป่าและทะเล ก็ได้อาศัยสมดุลของสองสิ่งนี้ในการสร้างหลักแหล่งชุมชน การนี้อยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตามภาวะธรรมชาติ ทำให้คนในแต่ละแหล่ง พินิจพิเคราะห์ปรากฏการณ์รอบข้างและนำมาดัดแปลงเพื่อให้ประโยชน์แก่ตนเองได้ เราเรียกว่า ภูมิความรู้ ซึ่งคนที่อยู่ป่าและทะเล ก็อาศัยแบบแผนเดียวกัน แต่ให้ผลคล้ายคลึงกัน เช่นคนใกล้ป่าก็เข้าป่าและใช้ประโยชน์ป่าได้มากเป็นพิเศษ คนใกล้ทะเลก็เข้าทะเลได้ดี ความเข้าใจของแต่ละส่วนยังก่อให้เกิด

เกิดประโยชน์แก่คนภายนอกและสังคมใหญ่ได้อีกด้วย โดยการเผยแพร่หรือการให้คนภายนอกเข้าใจ และสัมผัส ธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งสิ้น

สิ่งแวดล้อมเป็นประโยชน์หรือชีวิตของประชาชนที่อยู่และใช้สิ่งแวดล้อมเป็นแหล่งอาชีพของตนและครอบครัว ดังนั้นแนวทางแก้ไขไม่ว่าจะโดยนโยบาย หรือรูปแบบใด จะต้องพึงสังวรสองประเด็น คือประชาชนที่อยู่ตรงสิ่งแวดล้อมนั้นต้องได้ประโยชน์หรือไม่สูญเสียในการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น ประเด็นที่สองต้องให้ประชาชนรับรู้ และมีส่วนร่วมคิดส่วนกำหนดวิธีการแก้ไขด้วย

ถาม : "สันติวิธี" คืออะไร มีเนื้อหาและบริบทอย่างไร ระดับของสันติวิธีมีหรือไม่อย่างไร

ตอบ : ผมไม่ใช่ผู้รู้เรื่องสันติวิธี แต่พอจะบอกได้ว่า สันติวิธี คือการแก้ปัญหาที่ไม่ใช้กำลังทำลายฝ่ายตรงข้ามที่ไม่เห็นด้วยกับเรา ผมยอมรับว่าความเป็นมนุษย์เดินดินของคนทั่วไปนั้นคงมีน้อยคนที่จะมีฝ่ายตรงกันข้ามกับเราเป็นมิตรรัก แต่เมื่อใช้สันติวิธีเราจะต้องทำลายกำแพงคำว่าศัตรูออกเสียก่อน

สันติวิธีเป็นกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งหมายความว่ามันเป็นขั้นเป็นตอนซึ่งคงไม่มีสูตรสำเร็จเหมือนงานทางคณิตศาสตร์หรือเคมี

โดยส่วนตัวของผมเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญยิ่งของสันติวิธี มี ๓ ประการคือ หนึ่งการยับยั้งไม่ใช้ความรุนแรงกับฝ่ายตรงกันข้าม สองสร้างเวทีเพื่อการสื่อสารและเจรจาของสองฝ่าย สาม ทั้งสองฝ่ายต้องประนีประนอม

ผลได้กัน คือไม่ทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้หรือเสียประโยชน์ทุกอย่าง

โดยสรุปผลเห็นว่า สันติวิธีเป็นงานของปัญญาและวุฒิภาวะของการเป็นมนุษย์ ใครก็ตามที่ใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาของสังคมจะมีโอกาสรู้และเข้าใจโลกและมนุษย์ โดยเฉพาะตัวตนเองมากยิ่งขึ้น ผมยืนยันว่าเป็นความสุขและผลตอบแทนอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ามากกว่าเงินทองหรือวัตถุแน่นอน เป็นเรื่องยากที่จะอธิบายให้คนยอมรับได้ง่าย ๆ

ถาม : การแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยผ่านกระบวนการสันติวิธีทำอย่างไรได้ผลเพียงใด

ตอบ : ปัจจุบันปัญหาและการแก้ปัญหาเรื่องความขัดแย้ง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเรา มีมากยิ่งขึ้น และเราก็รอไม่ได้ที่จะปล่อยให้สิ่งแวดล้อมก่อผลกระทบต่อประเทศ และโลกมากไปกว่านี้ แต่โดยสามัญสำนึกเบื้องต้น ผมขอยืนยันว่า ไม่ว่าจะทำปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบใด จะต้องมองกลุ่มคนในสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นลำดับแรก โดยต้องแน่วแน่ เราจะต้องไม่ใช่ผู้เสียสละคุณภาพชีวิตส่วนตัวมากกว่าคุณภาพชีวิตของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีอำนาจสูงสุดในการแก้ปัญหาเพื่อสิ่งแวดล้อม จะต้องทำให้กระบวนการเจรจนาไปสู่อยู่ดีนี้ ให้หลักประกันว่า เพื่อสร้างและรักษาสิ่งแวดล้อม ณ จุดนั้นคุณภาพชีวิตของประชาชนตรงนั้น และสังคมใหญ่จะต้องยุติธรรม

การแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องเป็นหน้าที่ของรัฐในลำดับแรกที่จะสร้างนโยบาย และมาตรการ

ที่มีให้สิ่งแวดล้อมของประเทศเราเลวร้ายไปกว่าที่เป็นอยู่ ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาและรักษาสีงแวดล้อมที่เป็นอยู่ให้เกิดความสมดุล ในระบบของมันเอง สรุปก็คือมีหลักประกันที่จะก่อให้เกิดการป้องกันสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยที่น่าพอใจเกิดขึ้น

เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง ฝ่ายจัดการจะต้องทำความเข้าใจอย่างลุ่มลึกว่า ปัญหาขัดแย้งดังกล่าวนี้ กำลังบอกอะไร เพื่ออะไร ใครบ้าง ต้องการอะไร แล้วสร้างเวทีเพื่อเจรจากัน สันติวิธีไม่ใช่ขัดแย้งและไม่ใช่ว่าการที่ฝ่ายหนึ่งยอมเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง

ถาม : "ชุมชน" มีความสำคัญอย่างไรต่อวิถีไทย และมีบทบาทต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาคุณภาพชีวิต ได้อย่างไร

ตอบ : ชุมชน เป็นปัจจัยชี้ขาดของวิถีไทย กล่าวคือชุมชนเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ก่อนที่จะเป็นประเทศ กล่าวให้ถึงที่สุด ชุมชนเป็นพลังให้เกิดเป็นพลังพัฒนา เป็นพลังค้ำยันของประเทศเราอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะอยู่ในยุคการเกษตรหรือโลกาภิวัตน์ก็ตาม

ปัจจุบันนี้ทั้งประเทศเรา มีหมู่บ้านอยู่เกือบ ๗๐,๐๐๐ หมู่บ้าน ถ้าสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกหมู่บ้านอยู่ได้อย่างมีความสุข ก็จะเป็นเครื่องชี้วัดที่สำคัญได้ว่าสังคมไทยทั้งประเทศจะมั่นคง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ขณะนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วโลกแล้วว่า ภูมิปัญญาของสามัญชนในระดับหมู่บ้านชุมชนนั้น เป็นคลังความรู้ของการใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่ง

สัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพชีวิต ดังนั้นการใช้และดูแลสิ่งแวดล้อมจากธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเข้าหนุนช่วยอย่างต่อเนื่อง

ถาม : คุณภาพชีวิตของชุมชนที่เสื่อมโทรม รวมทั้งการล่มสลายของชนบทไทยอันเป็นผลมาจากการพัฒนา มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมไทยหรือไม่ อย่างไร

ตอบ : ผมขอยืนยันว่า ความจำเริญเติบโตทันสมัยของสังคมไทย ภายใต้การรอกงามทางการเงินมาอย่างต่อเนื่องนั้น ไม่ใช่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มั่นคงและเป็นธรรม สังคมไทยไม่เพียงแต่มีช่องว่างระหว่างคนมากมายเกินไปแล้ว ทรัพยากรทุกประเภทยังต้องถูกใช้และทำลายอย่างขาดสติทำให้ผลกระทบในด้านกลับเพิ่มรุนแรง จนกลายเป็นภัยประเภทต่าง ๆ มากขึ้น

ชนบทล่มสลาย หมายถึงคนไม่อยากจะอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน เพราะอาชีพการเกษตรดั้งเดิม ไม่สามารถให้หลักประกันแก่ชีวิตได้ ขณะเดียวกันการย้วยของการมี "เงิน" ทำให้คนในชนบทโดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากจน ต้องกลายเป็นตัวทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่นถางป่า ทั้งด้วยความต้องการส่วนตัว หรือการเป็นผู้รับจ้างของนักลงทุน

ส่วนที่ละทิ้งชนบทก็ต้องหลั่งไหลเข้าสู่เมืองเพื่อล่าเงินตั้งชุมชนใหม่เกิดขึ้นเป็นชุมชนแออัด สิ่งแวดล้อมเมืองก็เปลี่ยนแปลงในด้านลบเพิ่มขึ้น

ทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญมาจาก กระแสการพัฒนาเพื่อความ "ร่ำรวย" หรือ "เงิน" นั่นเอง

ถาม : กระบวนการเรียนรู้ การศึกษาทั้งนอก
ระบบและในระบบการศึกษามีบทบาทอย่างไรใน
การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ตอบ : การศึกษาเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อการ
พัฒนาคุณภาพชีวิต ปรากฏทางการศึกษา จึงกล่าวเป็นบท
สรุปว่า "การศึกษาคือชีวิต" โดยส่วนตัวผมเห็นว่า การ
ศึกษาคือการยกระดับความสามารถจากสัญชาตญาณ เพื่อ
แก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ นั่นหมายความว่า ขณะที่ชีวิต
ของเราเคลื่อนไหวไปเราได้ใช้ประสบการณ์ซึ่งสั่งสมมาเป็น
เครื่องมือ เพื่อให้เรามีชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นการศึกษาจึงไม่ต้อง
จัดการในห้องเรียนเสมอไป ปัจจุบันนี้เรายอมรับกันว่า การ
ศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบต่างก็มีความสำคัญต่อการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตทัดเทียมกัน แต่เนื่องจากโลกทุกวันนี้
ซับซ้อนยิ่งขึ้น การศึกษาในระบบและห้องเรียนห้องทดลอง
ซึ่งจำเป็นมากขึ้นซึ่งเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะช่วยให้เกิดการ
คิดค้นและทดลองเพื่อให้คนส่วนมากได้รับรู้เพื่อจัดปรับตัว
เองให้เหมาะสม สิ่งที่ต้องพึงสังวรก็คือ ทำอย่างไรจะให้การ
เรียนรู้หรือการศึกษาของคนเรา เป็นไปเพื่อพัฒนาตนเอง
เพื่อความสมานฉันท์ของพลโลก และเพื่อความสมดุลของ
สิ่งแวดล้อมเรา

ถาม : บทบาทของภาครัฐ เอกชน สื่อมวลชน
NGOS ต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและ
คุณภาพชีวิต ควรจะมีทิศทางไปในทางใดและ
ควรทำอย่างไร

ตอบ : ผมรู้สึกละสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตเป็นเรื่อง
เดียวกัน ดังนั้นทิศทางหรืออนาคตของการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตและสิ่งแวดล้อม จะต้องมุ่งมั่นไปสู่ความต่อเนื่องที่ได้
สมดุล เครื่องชี้วัดก็คือคนของประเทศอยู่ดีมีสุข สิ่งแวด
ล้อมทางธรรมชาติดี

ผมขอเรียกร้องให้สังคมไทย คิดทบทวนกัน
อย่างจริงจังว่าประเทศไทยเราควรจะอยู่กันอย่างไรต่อไป
ผมไม่เชื่อว่าทำให้ประเทศรวยแล้วทุกอย่างจะดีตาม ใน
ฐานะที่เป็นประเทศยอมรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ
ชาติมานาน ผมขอให้ใช้แนวทางพุทธเป็นมาตรฐานและ
วิธีการ

อนึ่ง ขณะนี้ต้องยอมรับว่าไม่มีรัฐบาลใดในโลกที่
มีความสามารถเป็นพิเศษที่จัดการ "บำบัดทุกข์ บำรุง
สุข" ได้อย่างถนัดทั่ว รัฐบาลจะต้องปรับปรุงบทบาทจาก
ผู้กำหนด และกระทำ มาเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน และ
ควบคุมให้อยู่ในกรอบที่ร่วมกันวางไว้ ดังนั้นความร่วมมือ
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่พึงปรารถนา
นั้นต้องเป็นความร่วมมือ ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน
โดยที่ภาคประชาชน มีความหลากหลายทั้งความเป็นกลุ่ม
และวิธีการไม่ครอบงำกัน เป็นอิสระกัน ภายใต้ทิศทาง
เดียวกัน โดยรัฐบาลยังคงเป็นผู้ส่งเสริมอย่างเอาการเอางาน

นายเดช พุ่มคชา

อดีต นักกิจกรรมสังคมอย่างต่อเนื่อง

อาสาสมัครทำงานหมู่บ้าน ในภาคอีสาน และภาคกลาง

สมาชิกองค์การพัฒนาระหว่างประเทศ ปฏิบัติงานในภาคอีสาน

ปัจจุบัน ผู้อำนวยการมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม

บทสรุปจากการสัมภาษณ์

"สิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิต" เป็นคำไผ่เราะที่มีผู้กล่าวถึงกันมากในสังคมปัจจุบัน "สิ่งแวดล้อม" หมายถึง มนุษย์ ป่า ดิน น้ำ อากาศ เป็นแหล่งผลิต หล่อเลี้ยง สังคม มนุษย์ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ การอยู่ดีมีสุข ปัญหาที่ผ่านมาที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน และมีแนวโน้มจะสูงขึ้นในอนาคต คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดสติ ทำลายเพื่อสนองตอบการบริโภคนิยม และวัตถุนิยม โดยใช้คำว่า "พัฒนา" เป็นแนวทางในการกระทำดังกล่าว

สิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิต มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และลึกซึ้ง เพราะต่างสะท้อนถึงคุณค่าซึ่งกันและกัน สังคมจะต้องสร้างแบบแผน ระบบ กลไก วิธีการ สร้างโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้รับการกระตุ้นส่งเสริม สนับสนุนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้อย่างเหมาะสมถูกต้องโดยผ่านชุมชน อันจะเป็นปัจจัยชี้ขาดวิถีไทยในอนาคต วิธีการ คือ การจัดการไม่ให้เกิดความขัดแย้งในการสร้างสมดุลอย่างสันติระหว่างสิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิต โดยใช้ปัญหาทั้งปัญหาความชานาญในเรื่องเทคโนโลยีและปัญหาด้านจิตวิทยาในเรื่องความสัมพันธ์ในเชิงคุณค่าที่ดั่งาม อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางสันติ หรือสันติวิธี